

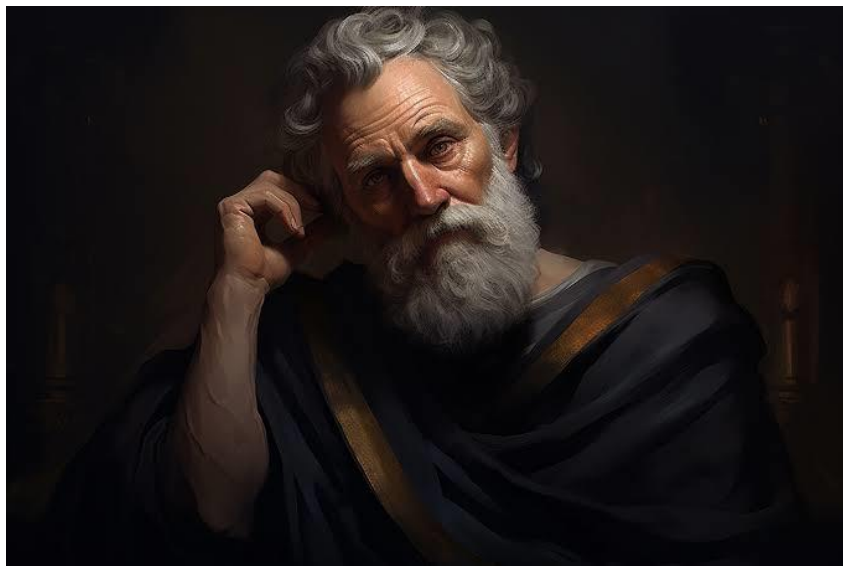
Науково-практична конференція в рамках Дня Сіверського Дінця – 2026

Антропогенна трансформація річок: що об'єднує Сіверський Донець і Дністер?

Львівський національний університет імені Івана Франка
к.т.н., доцентка Ольга Пилипович

Перша карта давньогрецького вченого Анаксимандра (550 р до н.е)

Карта світу Анаксимандра
(реконструкція)

Умовні позначення

- Суша (давня географічна схема)
- Води (давня географічна схема)
- Дністер (Тирас) — сучасне нанесення
- Сіверський Донець — сучасне нанесення
- Дон (Танаїс) — сучасне нанесення

Схематичне накладання сучасних річок на реконструкцію карти Анаксимандра; не є точною реконструкцією античної гідрографії.

Витрати води у річках

Дністер
(Заліщики)

266 м³/с

**Сіверський
Донець**
(Кружилівка)

131 м³/с

Дані 2020 р.

Дністер і Сіверський Донець

Порівняння основних характеристик

Дві річки —
різні шляхи,
спільне значення

Параметр	 Дністер	 Сіверський Донець
 Тип річки	гірсько-рівнинна	рівнинна
 Витік	Українські Карпати, поблизу Турки	Середньоросійська височина, Белгородська обл. РФ
 Висота витоку	≈760 м н. р. м.	≈200 м н. р. м.
 Довжина	1362 км	1053 км
 Площа басейну	72,1 тис. км²	98,9 тис. км²
 В Україні	≈925 км*	723 км
 Гирло	Дністровський лиман → Чорне море	Дон → Азовське море
 Основний басейн	Чорного моря	Дону / Азовського моря
 Країни басейну	Україна, Молдова, Польща	Україна, РФ
 Області, через які протікає головне русло	Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Одеська*	Харківська, Донецька, Луганська
 Найважливіший напрям використання	водопостачання, гідроенергетика, сільське господарство, рекреація	водопостачання, промисловість, енергетика, зрошення, рекреація
 Великі водосховища / регулювання	Дністровське, Дубоссарське та ін.	Печенізьке, Оскільське; канал Дніпро–Донбас
 Транскордонність	дуже виражена	дуже виражена

 * Частина довжини в межах України (орієнтовно).

Попри різне географічне розташування, Схід та Захід України - обидві річки під час війни стали жертвами схожих екзистенційних та екологічних викликів.

Хімічне та токсичне забруднення: Обстріли промислових об'єктів, нафтобаз і очисних споруд (у басейні Сіверського Дінця) та ризики для інфраструктури та критичної гідротехніки (у басейні Дністра) призводять до потрапляння важких металів і нафтопродуктів у воду.

Деструкція гідрографічної мережі: Руйнування або критичний режим роботи дамб, шлюзів та ГЕС змінює природний стік, спричиняє замулення, обміління та деградацію прибережних екосистем.

Втрата статусу «джерела життя»: У філософському розумінні річка трансформується з символу вічного руху, відновлення та життя на зону небезпеки, фактор ризику та інструмент ведення війни.

Спільна доля території: Сіверський Донець відчуває прямий бойовий вплив, а Дністер — наслідки колосального перерозподілу антропогенного навантаження (релокація підприємств, внутрішнє переміщення населення, тиск на очисні системи). Це об'єднує їх у єдиний зразок порушеної екологічної рівноваги країни.

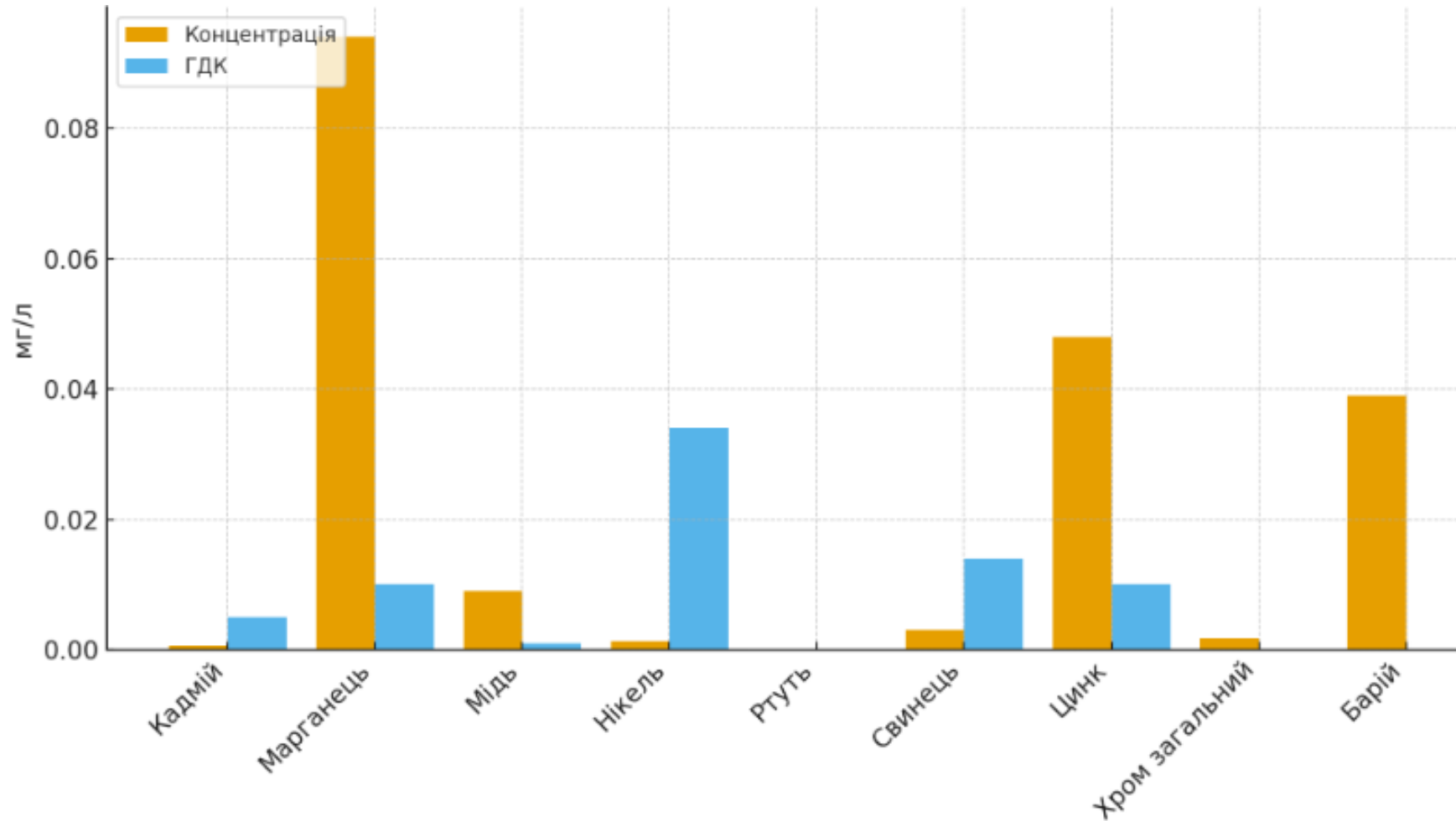

Філософський та екологічний вимір

Вимір	Сіверський Донець	Дністер	Філософський знаменник
Довоєнний вплив	Важка індустрія, шахтні води, комунальне господарство	Гідроенергетика, комунальний сектор, сільське господарство	«Приборкання» природи людиною
Роль у війні	Лінія фронту, фізичний бар'єр, ресурс для відновлення місцевих мешканців	Ресурс для відновлення внутрішньо-переміщених осіб та місцевих мешканців, водна безпека, гідроенергетика	Річка як простір виживання
Головна загроза	Токсичне забруднення; пошкодження водозаборів, водогонів та очисних споруд; руйнування гідротехнічних споруд.	Перевантаження екосистеми, збереження водної стійкості в умовах змін клімату та зростання водокористування	Втрата балансу між людиною і довкіллям

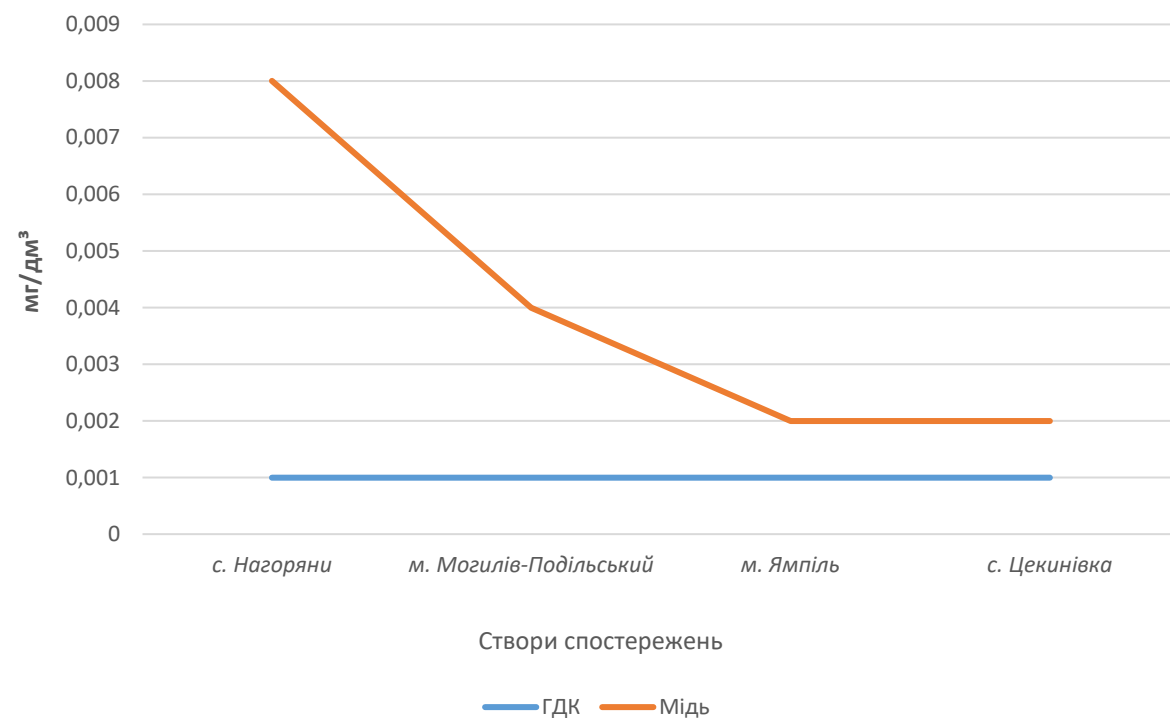
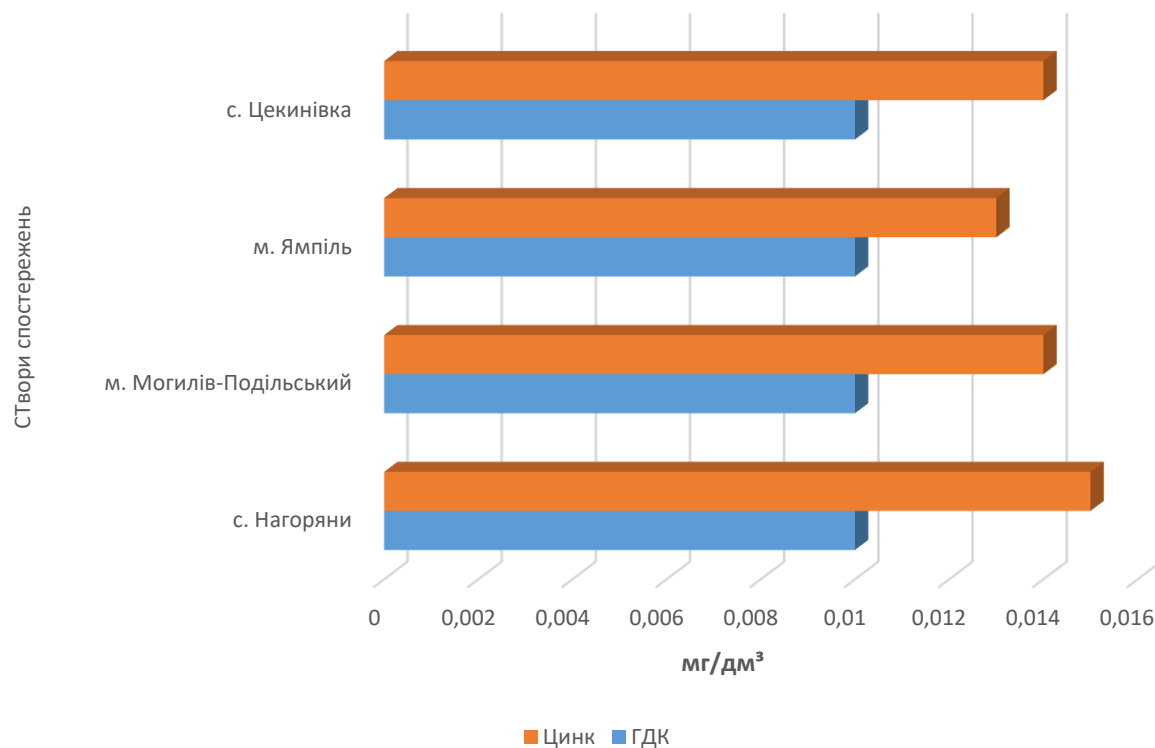

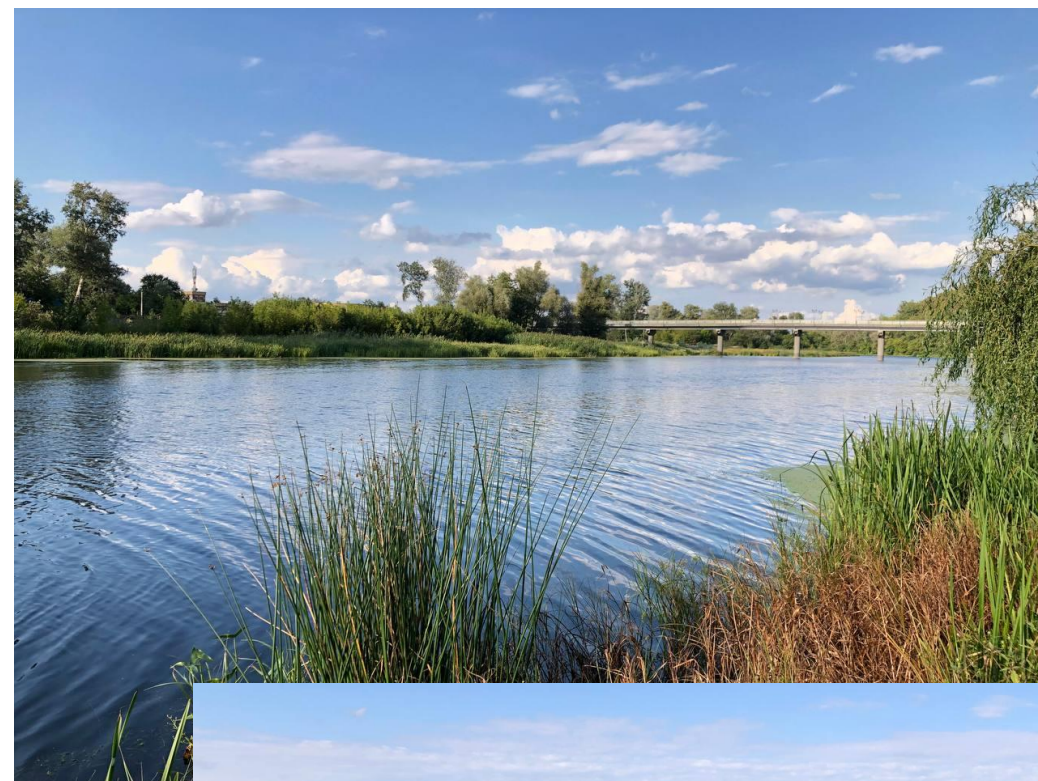
Концентрація важких металів у р. Казенний Торець нижче впадіння р. Кривий Торець у січні 2022 р.

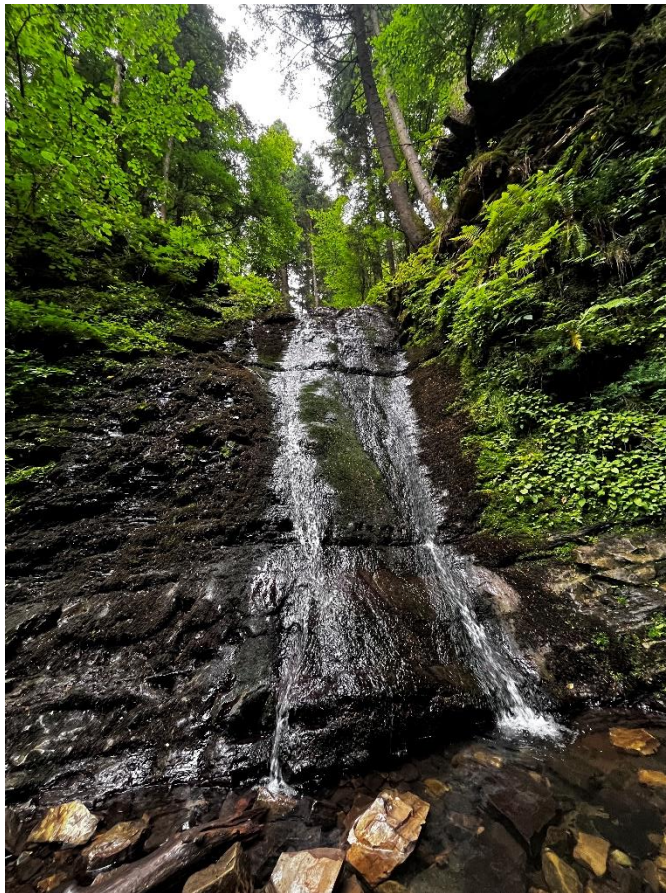

Концентрація деяких важких металів у р. Дністер

Стратегія збереження екосистем, водних ресурсів, пам'яті, знань та інформації

Навіть за найгірших військово-політичних сценаріїв басейн річки не зникає з карти, а досвід фахівців, які фіксували екологічну трансформацію під час війни, має виняткову наукову, юридичну та історичну цінність.

Для працівників Сіверсько-Донецького басейнового управління водних ресурсів (СД БУВР) першочергові кроки сьогодні та стратегічні орієнтири на майбутнє лежать у трьох площинах:
збереження фахівців, збереження даних та фіксація воєнних злочинів проти довкілля.

Заходи із забезпечення стійкості управління басейном річки в умовах збройного конфлікту

- Безперервна евакуація у хмарні сховища або на серверні потужності Держводагентства в безпечних регіонах України усіх баз даних моніторингу, історичних рядів спостережень, геоінформаційних шарів (GIS-даних) та карт басейну.
- Створення систематичного реєстру впливу бойових дій на водні об'єкти. Це включає фіксацію проривів дамб, затоплення шахт, руйнування каналу Сіверський Донець – Донбас, скидів нафтопродуктів та хімічного забруднення. Ці матеріали стануть основою для майбутніх позовів у міжнародні суди щодо відшкодування екологічного збитку.
- Організація роботи із застосуванням даних супутникового зондування Землі (Copernicus, Landsat) для оцінки дзеркала водосховищ, зміщення річищ та витоків забруднень у зонах, де фізичний відбір проб неможливий через ризики для життя.
- Навіть у разі втрати фізичного доступу до частини території, БУВР має зберегти свій інституційний статус. Управління може функціонувати в релокованому форматі, контролюючи підконтрольні притоки верхньої частини басейну та виконуючи роль аналітичного хабу.
- Інтеграція в європейську систему Водної рамкової директиви (ВРД ЄС). Переформатування планів управління річковим басейном (ПУРБ) з урахуванням чинників воєнного руйнування та оновлення екологічних стандартів згідно з вимогами вступу України до ЄС.

Важливим також є збереження історії воєнного виклику для нащадків:

Створення Цифрового архіву «Вода і Війна». Збір особистих спогадів гідрологів, лаборантів та інженерів БУВР, які виконували вимірювання під обстрілами, ремонтували гідротехнічні споруди та зберігали обладнання.

Видання науково-методичних матеріалів, що показують динаміку якісного та кількісного стану Сіверського Дінця до 2014 року, під час антитерористичної операції та після повномасштабного вторгнення.

Збереження пошкодженого обладнання, лабораторного посуду чи елементів проб для майбутнього музейного чи науково-просвітницького простору, що ілюструватиме цінність праці водників під час війни.

Збереження знань, методології та інституційної пам'яті - це головне завдання колективу БУВР. Незалежно від лінії фронту, річка залишається єдиною екосистемою, і професійний досвід тих, хто стежив за її «здоров'ям» у найтяжчі часи, буде незамінним для відновлення довкілля.

A photograph of three people—two men and one woman—smiling and giving thumbs up. They are standing in front of a large yellow banner covered in handwritten Ukrainian text and signatures. The text on the banner includes "СВІДОДУ НЕСПИНИТИ", "СЛАВА УКРАЇНІ!!!", and "63 ОМБР". Above them, a blue banner with white text is partially visible, reading "ДЯКУЮ ЗА УВАГУ! СЛАВА УКРАЇНІ!". The scene appears to be outdoors at night or in a dimly lit area.